Eliade şi detractorii lui sau
Răfuiala oamenilor de rând cu omul superior

Motto:
«Desinfectarea culturii/ de paraziţii metafizici/ dau pâinii tot mai mult/ un gust de spital şi puşcărie»
(Horia Stamatu, Jurnal 1977).

Trăim într-o lume a tarabei în care orice incult, liber a reproduce inepţiile liderilor de opinie prefabricată, se vrea recunoscut drept autor al unor remarcabile originalităţi. Să vedem însă ce este cu libertatea de a reproduce inepţii.

După ciuntirea ţării [1], la vremea când se instaurase barbaria sovietică şi când invadatorul n-a ezitat să distrugă volumul despre cultura românească (al cincilea volum al *Enciclopediei României*, coordonat de Mircea Vulcănescu şi Dan Botta) scoţând totodată din circuit peste 8 500 de titluri (marea majoritate a valorilor culturale din perioada interbelică), «libertatea de gândire» a însemnat (de pildă) repetarea ideii că Mircea Eliade trebuie neapărat scos din cultura românească. Desigur nu numai el. Lista alcătuită în toamna anului 1944 de I. Vitner [2] pe tema scriitorilor «morţi la 23 august1944» cuprinde mai toate vârfurile spiritualităţii interbelice. «Libertatea» de a repeta ideea scoaterii gândirii eliadeşti din patrimoniul cultural român si-a asumat-o mai apoi N. Tertulian când scria despre non-valoarea operelor lui Mircea Eliade. Nici comunistul Alexandru Mirodan nu s-a lăsat mai prejos, când, în articolul *Ceva despre analfabetism* („România literară", 4 oct.1946), ţinea să arate că l-ar fi depăşit cu mult pe istoricul religiilor care preda la Paris fiind preţuit de lumea academică occidentală, pentru lucrarea despre Yoga şi pentru toate studiile apărute în reviste de specialitate.

Acelaşi tip de «libertate» l-am revăzut în 2006 la două vedete "culturale". Un modest recenzent, care probabil n-a fost nicicând în stare să ducă la bun la sfârşit lectura vreunei cărţi filosofice, se întreba cu-n scrâşnet abia camuflat, dacă «adulaţia» pentru opera ştiinţifică [3] a lui Mircea Eliade n-ar putea fi o «formă de castrare» (Ovidiu Şimonca în „Obs. Cult."). Un altul nota într-un articol din „Dilema Veche" (25 aug. 2006) că fostul asistent al lui Nae Ionescu fusese până la plecarea din ţară un fel de nimeni: «Până în 1944 Mircea Eliade nu era decât autorul unei serii de cărticele descriptive şi a câtorva romane care, aşa cum admite chiar el, erau scrise pentru un public de domnişoare» (Cătălin Avramescu). Intr-o atare afirmaţie, partea de argumentare prin «aşa cum admite chiar el» este nulă, întrucât scriitorii sînt extrem de rar mulţumiţi de propriile opere.

Interesant în cântărirea operei prin raportarea la autor este desigur un alt aspect, care nu putea fi pus în lumină de un om de rând. Pornind de la observaţia lui Aristotel după care cauza păstrează în sine un plus faţă de efectele ei, Mihai Eminescu meditează la creaţia artistică şi la «cauza» ei, ajungând la concluzia că opera de artă ar fi o emanaţie parţială a comorilor spirituale definitorii pentru adevăratul artist: «Ce respect trebuie să avem aşadar înaintea bogăţiei spirituale a lui Michel Angelo, Goethe, Beethoven ş. a., când ne gândim cât de însemnate sînt deja cele ce au dat la lumină, care nu reprezintă decât incomplet totalitatea spirituală a acelor oameni » scrie poetul (Eminescu, mss. 2290).

Dar să vedem ce este cu zisele «cărticele descriptive» publicate de cel considerat în perioada interbelică vârful unei generaţii de scriitori ale căror opere n-au putut fi (pentru vecie) înmormântate după 23 august 1944: Dan Botta, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Mircea Vulcănescu, Vintilă Horia, Sorin Pavel, Petre Ţuţea, G. Racoveanu, Paul Sterian, Vasile Posteucă, Horia Stamatu, Petru Comarnescu, Stelian Mateescu, etc. După ocuparea ţării, în teroarea ideologică instalată atunci, Mircea Eliade a fost complet interzis, pentru ca după un sfert de secol (când mediile academice occidentale nu mai prirideau a-l onora cu cele mai însemnate distincţii), să-i fie reeditate cu greu o foarte mică parte din scrieri. Asemenea barbarie culturală vag spoită cu puţinele editări din perioada comunistă, a ieşit de sub spoială în post-comunism prin „Dilema veche" (aug 2006) în felul mai sus citat, şi prin organizarea la Bucureşti – la douăzeci de ani de la moartea lui Eliade, şi nu cu prilejul sărbătoririi centenarului naşterii «celui mai mare istoric al religiilor din sec.XX» (ceea ce ar fi însemnat o amânare cu vreo 3 luni) –, unui colocviu internaţional cu o secţiune „Mircea Eliade" reunind referirile inchizitoriale întru desfiinţarea operei unui savant care a dormit ani de zile 3 ore pe noapte, scriind si citind mai mult de 16 ore pe zi. Manifestarea internaţională din septembrie 2006 organizată de nepotul lui Leonte Răutu cu bani de la buget a oferit, fără nici un dubiu, modelul oficial de receptare a lui Eliade, neschimbat de zeci de ani, mai precis din anii când istoricul religiilor era condamnat în lipsă, alături de E. Ionescu, V. Horia, Cioran, etc. În asemenea context ideatic, lui Cătălin Avramescu i s-a părut cât se poate de oportun să dispreţuiască exact volumele de eseuri (despre care Alexandru Paleologu zicea că sînt „formidabile") interzise de cenzura comunistă care uza de acelaşi rechizitoriu la adresa filosofului religiilor. Iată volumele lui Eliade desconsiderate de Cătălin Avramescu în 2006: *Solilocvii* (1932), *Oceanografie* (1934), *Alchimie asiatică* (1935), *Yoga* (1936), *Cosmologie si alchimie babiloniană* (1937), cele trei volume ale revistei „Zalmoxis", *Metalurgy, Magic and Alchemy* (1938), *Fragmentarium* (1939), *Mitul reintegrării* (1942), *Insula lui Euthanasius* (1943), *Comentarii la legenda Meşterul Manole* (1943), *Os Romenos, latine do Oriente* (1943) si *Ensaios luso-romenos* (1943).

Puse ceva mai limpede în pagină, lucrurile nu sînt tocmai favorabile celor care n-au fost în stare să producă nimic pentru sporirea valorilor culturii româneşti, dar în schimb s-au găsit să-l judece pe Mircea Eliade şi să-i minimalizeze scrieri dense de gândire filosofică, cu «libertatea» de a prelua neputinţele ideatice ale proletcultiştilor trâmbiţate prin cărţi de necitit. In al doilea rând, fiindcă ambii jurnalişti au lăsat să se întrevadă în articolele lor nestrămutata dorinţă de a perpetua idiosincraziile lui Zigu Ornea, bătrânul dilematic (de tristă amintire) care, pe când avea 28 de ani, n-a ezitat să-i deschidă lui Noica porţile puşcăriei [4]. Spre a supravieţui căderii comunismului, una din formele pe care le-a îmbrăcat cenzura atotputernică înainte şi după 1990 – prin menţinerea monopolului asupra mass mediei şi prin perpetuarea «hegemoniei establishmentului comunist» [5] în domeniul ideologiei –, a fost larga mediatizare (prin Editura «Fundaţia Culturală Română») a neadevărurilor istorice despre anii treizeci confecţionate în 1995 de turnătorul Zigu Ornea (1930-2000), invocate obligatoriu în teze de doctorat sau în mass-media ori de câte ori este vorba de Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu, Horia Stamatu, Vintilă Horia etc.

Dacă în România orice incult a fost mereu încurajat să dispreţuiască gândirea eliadescă la care nu are acces, nu e mai puţin adevărat că filozoful religiilor a avut în Occident cititori pe măsura sa. De pildă, când i-a apărut la Payot *Tratatul de istoria religiilor* (1949), unde religiozitatea fusese înfăţişată ca o realitate originară, ireductibilă la formele sub care se manifestă, momentul a fost socotit ca „marcând o dată importantă în istoria ştiinţei religiilor" (J. Danielou). Pe lângă admiraţia suscitată de originala interpretare sacrală a hierofaniilor, lui Eliade i-au fost apreciate „cunoaşterea extraordinar de largă a literaturii istorico-religioase şi aleasa lui sensibilitate religioasă, dublată de un vizibil contact cu religiozitatea indiană" (R. Pettazzoni).

Prin anii şaizeci, cititorilor săi avizaţi nu le-a scăpat noutatea interpretării lui Faust (prin ideea unei simpatii reciproce dintre Spiritul creator şi spiritul negator) propusă în *Méphistophélès et l'Androgyne* (Paris, 1962), interpretare care adâncea o pespectivă schiţată deja în *Mitul reintegrării* (Bucureşti, 1943). Dar dincolo de justa sau injusta apreciere a „îngemănării erudiţiei cu înţelegerea intuitivă a gândirii mistice" (Luc Guerin) din studiile lui Eliade, interesant ne pare însuşi faptul că, în răfuiala unui incult oarecare cu un spirit superior, se poate întrezări „credinţa în progres" a omului de rând, croit pe calapodul personajului Wagner din Faust-ul lui Goethe.

Dispus a bate pasul pe loc prin lenea unei gândiri înclinată să preia şi să ducă mai departe măruntele idei la care are acces, omul de rând crede în progres. El are alergie la genii, aşezându-se pe sine mai presus de oamenii mari ai trecutului, mândru de avantajul de a fi fost născut după ei. Personajul Wagner este prototipul celor vrăjiţi de mitul progresului. Goethe ştia bine că gândirea înaintaşilor rămâne pentru mulţi o carte „cu şapte peceţi". De aceea îl pune pe Faust să-l ia peste picior pe Wagner care, crezând în progres, se credea la distanţe astrale de înţelepţii de odinioară.

Aprofundând ideea inaccesibilităţii celor scrise de oamenii aleşi, Goethe arată (celor ce au ochi de văzut) că transmiterea cunoaşterii de-a lungul timpului devine problematică, scrierile fiind asemenea unor oglinzi. După efortul de citire nu se ajunge – cum cred cei naivi – la sensul intenţionat de autor. Din oglinda cărţii, cititorului mărunt nu-i va apărea nicând strălucitorul spirit ascuns între coperţile tomului ce a străbătut veacurile. Lui i se va arăta, ca-ntr-o oglindă, propriul chip: „Was ihr den Geist der Zeiten heisst,/ Das ist im Grund der Herren eigner Geist,/ In dem die Zeiten sich bespiegeln". (Lucian Blaga : „Ce voi numiţi al vremurilor duh/ E numai duhul dumneavoastră/ În care vremurile se-oglindesc".

Goethe nu-i uită nici pe inculţii la care oglindirea celor citite este atât de jalnic deformată, încât îţi vine s-o iei la goană, după ce arunci o singură privire („Da ist's denn wahrlich oft ein Jammer! / Man läuft euch bei dem ersten Blick davon").

Dar conversaţia lui Faust cu Wagner dezvăluie şi felul cunoaşterii pecetluite cu şapte peceţi: "Puţinii care au ştiut ceva şi cari au fost destul de nebuni de nu şi-au închis inima lor plină ci au dezvăluit prostimei gândul şi vedeniile lor, au fost, de când lumea, răstigniţi sau arşi pe rug" (trad. Iosif Nădejde, 1938). Cum vedem, cunoaşterea "pecetluită" ar fi cunoaşterea filosofică (indicată prin numele filosofului Giordano Bruno, ars pe rug la Roma în 1600) şi acea învăţătură pe care a vrut să o împărtăşească altora «Cel răstignit pe cruce».

După Eminescu, «poeţii, filosofii unei naţiuni presupun în cântec şi cuget înălţimile cerului». Dar ce înseamnă într-o cultură dispreţuitoare a operelor eliadeşti «înălţimile cerului»? Nimic altceva decât «obscurantism» şi «poncife misticoide» (Ovidiu Şimonca despre Eliade). În opiniile de împrumut ale lui Cătălin Avramescu – vedeta culturală care uită de ghilimele când preia inepţii „oficiale" –, a gândi la cele divine, echivalează cu «intenţia declarată de a forţa o întoarcere a culturii europene la păgânismul pre-creştin» (rev. „Dilema veche" din 25 aug.2006).

Mircea Eliade era de părere că „Dumnezeu nu şi-a întors dragostea de la om". Doar oamenii îl lasă pe Dumnezeu singur. «Capacitatea omului de a fi liber şi creator prin credinţă, dacă ar fi folosită, ar duce la veşnica reînoire a Cosmosului, la regenerarea tuturor făpturilor, adică la abolirea istoriei şi la instaurarea timpului aceluia (illud tempore), prorocit de Isaia», scria hermeneutul religiilor (vezi M. Eliade, *Când omul era creator*, în rev. „Indreptar", München, martie 1950).

Isabela VASILIU-SCRABA

NOTE :

[1] Ne referim la a doua ciuntire a ţării. Prima, cea din 1940 care a urmat înţelegerii între Hitler şi Stalin a smuls din trupul României o jumătate de Ardeal, Cadrilaterul, Bucovina de Nord si Basarabia. A doua ciuntire, de după Yalta anului 1945 a răpit din nou Bucovina de Nord si Basarabia pe care românii le dobândiseră în războiul lor împotriva ruşilor cotropitori care imediat după ocuparea provinciilor româneşti şi-au început deportările în Siberia şi uciderile masive pentru a dez-româniza teritoriile ocupate. Despre barbaria popoarelor puse pe cotropirea de noi teritorii, Mihai Eminescu scria la modul general că «în întunericul nedreptăţii şi a barbariei, toate naţiunile îşi sînt egale în abrutizare».

[2] vezi Marin Niţescu (1925-1989), *Sub zodia proletcultismului*, Bucuresti, 1995, p. 49.

[3] Recenzia lui Ov. Şimonca este scrisă în stilul vehement şi obtuz al vremurilor cînd linia oficială era trasată de Leonte Răutu, preluând în răbufniri inchizitoriale tot năduful torţionarilor ce nu l-au putut băga pe Eliade în închisoare ca să împărtăşească soarta lui Mircea Vulcănescu (bătut la sânge, până şi-a dat obştescul sfârşit în puşcărie). Repetând inepţii vehiculate mai bine de jumătate de secol, recenzia este „stearpă si convenţională" ca şi dosarul cu rezultatele cercetărilor lui Fl. Ţurcanu, dosar tradus în germană sub titlul «Im Gefängnis der Geschichte» (ce evocă regretul agenţilor NKVD, gen Nikolschi, care au ratat ocazia de a-l întemniţa pe marele istoric al religiilor). Despre această excesiv de lăudată carte am scris în vol.: Isabela Vasiliu Scraba, *Propedeutică la eternitate*, Slobozia, 2004, pp. 91-99.

[4] vezi *C. Noica în vizorul Securităţii*, documente din Arhiva CNSAS publicate de rev. „Obsevatorul Cultural" nr. 20 (277) din 14-20 iulie 2005; Luciana Pop, *Constantin Noica şi criticii săi din Securitate*, în „Ziua" din 31 martie 2007, precum şi I. Spânu, *Cine l-a turnat pe Noica la Securitate?*, în «Ziua» din 7 aprilie 2007. Z. Orenstein/Ornea, care dăduse pe ascuns Securităţii o copie a scrierii noiciene, a fost înaintat în funcţia de «îndrumător» la Centrala librăriilor. O notă a sursei «Şerban» (Pavel Apostol) a oferit această indirectă informaţie de răsplătire a redactorului turnător. Manuscrisul «Fenomenologiei spiritului de Hegel» istorisită de Constantin Noica», – pentru care Noica a fost arestat pe 8 dec. 1958, a fost publicat la Paris în 1962 pe când filosoful se afla în închisoare. Există şi o traducere în engleză a cărţii, făcută de Ion Podea, profesor de istorie şi redactor la BBC. Tot atunci fostul asistent al lui Blaga, Zevedei Barbu (profesor universitar la Glasgow), împreună cu Mabel, soţia istoricului Grigore Nandriş (fratele Aniţei Nandriş-Cudla, autoarea extraordinarului volum memorialistic *20 de ani în Siberia*), au lucrat la traducerea *Jurnalului de idei* (1944), ultima carte publicată de Noica la vremea libertăţii de gândire care făcuse posibile atâtea capodopere de gând românesc. Volumul *Povestiri despre om, după o carte a lui Hegel*, apărut la Cartea românească în 1980 este cenzurat de toate referirile la om ca «fiinţă căutătoare de Dumnezeu» (p.106 din mss.) sau la religie ca «împlinire a spiritului» (ibid.), aşadar o carte ciuntită de tot ce semnalase turnătorul Pavel Apostol că ar fi fost «anticomunist şi mistic» în manuscrisul furnizat de Zigu Orenstein celor plătiţi din bugetul ţării ca să nu slăbească nici o clipă teroarea ideologică şi teroarea „poliţienească" a Securităţii.

[5] v. Ion Varlam, *Pseudo-România: Conspirarea deconspirării*, Editura Vog, Bucuresti, 2004.